

“UNUTULMUŞ BİRİYİM”* – 17. YÜZYIL ORTASINDA MACAR SÜVARİ SUBAYI İLE BUDİNLİ TÜRK ÇAVUŞUN SERBEST BIRAKILMA HİKÂYELERİ

Hajnalka TÓTH**

Öz

16-17. yüzyıllarda Macar–Osmanlı, daha genel anlamda Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğunun sınır bölgelerinde yaşanan askeri seferlerin yanı sıra barış zamanlarında da süren yağma ve çapullar yüzünden esir düşenlerin serbest kalması için ağır fidyeler ödeme olağanlaşmıştı. Macar tarih yazınında askerlerin esir edilmesi, alım satımı, fidyenin ödemesi, esir değişimi, esaret yaşamları gibi konular günümüzde de rağbet gören konular arasındadır.

Makale, kendine özgü bir geleneğe sahip olan esir değişimi konusyla ilgilenmektedir. Macar süvari subayı Ferenc Uki, 1659 ilkbaharında, on yıllık mahkumiyetinin ardından 6.000 taller fidyeye ve Mustafa Çavuş'un azat edilmesi karşılığında Türk esaretinden kurtulmuştu. Ferenc Uki için ödenen 6.000 taller fidyeye olarak kesinlikle yüksek bir tutar olarak nitelenebilir; üstelik bunun yanında bir çavuşun da azat edilmesi gerekmiştir. Niçin fidyeye tutarı bu denli yüksekti? Niçin Mustafa Çavuş'un da azat edilmesi gerekiyordu? Habsburgların İstanbul'daki daimi elçisi Simon Reniger von Reningen iki esirin akıbeti konusunda uzun yıllar süren görüşmelerde bulunmuştu. Bu iki kişinin şahsi serüvenleri hangi sebeple Habsburg ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki diplomatik müzakerelerin en önemli gündemini oluşturur hale gelmişti? Elinizdeki yazı, yukarıda sıralanan sorulara Avusturya ve Macaristan arşivlerindeki dikkatli çalışmalar sonucunda verilen yanıtları ihtiva etmekte ve Ferenc Uki ve Mustafa Çavuş'un serbest bırakılma öyküsünü tarihsel açıdan yeniden kurmaya çalışmaktadır.

Anahtar kelimeler: Simon Reniger, Siyavuş Paşa, Kara Murad Paşa, esir değişimi, fidyeye, 17. yüzyıl Macar–Osmanlı sınırları

16-17. yüzyıllarda Macar–Osmanlı, daha genel anlamda Habsburg ve Osmanlı İmparatorluklarının sınır bölgelerinde yaşanan askeri seferlerin yanı sıra barış zamanlarında da süren yağma ve çapullar yüzünden esir düşme ve serbest bırakılmak için ağır fidyeler ödeme olağanlaşmıştı. Bu sebeple Türk zindanlarından kurtulan pek çok esirin artlarından bıraktığı hikâyeler, Macar tarihiyle ilgili kaynaklar arasındaki yerlerini almışlardır. Bunlardan en çok ilgi çekenler, doğal olarak esaret yolculukları İstanbul'a kadar uzanan Hıristiyan esirler olmuştur.¹ Bunun yanı sıra Hıristiyanlara esir düşen Müslüman-

* Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [Macar Millî Arşivi, Devlet Arşivi] (MNL OL), P 1314, Batthyány Ailesi Arşivi, Missiles, nr. 50733, Ferenc Uki'nin Kanije Karşısındaki Sınır Bölgesi başkomutanı Kont I. Ádám Batthyány'ye (1610–1659) mektubu, 22 Ekim 1654, Esterгон.

** Yrd. Doç. Dr., Szeged Üniversitesi, hajnalka.toth76@gmail.com. Bu araştırma Macar Bilimsel Araştırma Fonu tarafından desteklenen (OTKA K 109070) ve Habsburgların İstanbul'daki daimi elçisi Simon Reniger von Reningen'in (1649-1665) raporlarının bilimsel yayımını hazırlamayı hedefleyen proje kapsamında yapıldı. Araştırmam sırasında bilimsel yardımlarını esirgemeyen Zsuzsanna Cziráki ve János Szabados'a çok teşekkür ederim.

¹ İlgili konuda yayımlanmış anılardan birkaçı: “Magyarország György Barát Értekezése a Törökök Szokásairól, Viszonyairól és Gonoszságáról”, *Kimondhatatlan Nyomorúság, Két Emlékirat a 15-16- Századi Oszmán Fogságról*, ed. Erik Fügedi, Budapest: Európa Könyvkiadó, 1976, s. 5-148; Gyurgyevics, B., “Kis Könyvecske a

ların hikâyeleri de yok değildir. Macaristan sınırında Hıristiyanlara esir düşen en tanınmış Osmanlı, Temeşvar doğumlu, on yıldan fazla süren esirliğini ve özgürlüğüne kavuşma serüvenini yazan Osman Ağa'dır.²

Macaristan'da ilk olarak 19–20. yüzyıl dönümünde Sándor Takáts, Macar–Osmanlı sınır boylarında Hıristiyanlara esir düşen Osmanlı askerlerinin kade-riyle ayrıntılı olarak araştırmış ve düşman tarafların esirlere karşı benzer şekilde davrandıklarını ve serbest bırakılma koşullarının da yine benzer şekilde olduğu sonucuna varmıştır.³ 16. yüzyıl sonlarına doğru hududun hem Macar hem Osmanlı boylarında esir düşme ve değişimi konusunda yazılı olmasa da, zamanla özel bir kurallar sistemi olduğu görülmektedir. Bu sistemin işleyişini Géza Pálffy, 1997'de yayımlanan „*A rabkereskedelem és rabtartás gyakorlata és szokásai a XVI–XVII. századi török–magyar határ mentén (Az oszmán–magyar végvári szokásjog történetéhez)* [XVI–XVII. Yüzyılda Türk–Macar Sınır Boyunda Esir Ticareti, Esir Edilme Biçimleri ve Geleneği (Osmanlı–Macar Sınır Kalelerinin Geleneksel Tarihi)] adlı araştırmasında ayrıntılı olarak ele almıştır.⁴

Macar ya da Türklerin esir edilmesi, alım satımı, fidyenin ödenmesi, esir değişimi, esaret yaşamları gibi konular Macar tarih yazınında günümüzde de sevilen konular arasındadır. Bunun arka planında konunun ilginçliğinin yanı sıra Macar arşivinde konuyla ilgili zengin malzemenin bulunması yatmaktadır.

Török Rabok és a Török Uralma Alatt Élő Adófizető Keresztények Gyötrelmeiről", *Kimondhatatlan Nyomorúság, Két Emlékirat a 15-16- Századi Oszmán Fogságról*, ed. Erik Fügedi, Budapest: Európa Könyvkiadó, 1976, s. 151-202; *Rabok, Követek, Kalmárok az Oszmán Birodalomról*, ed. Lajos Tardy, Budapest: Gondolat Kiadó, 1977; *Wathay Ferenc Énekeskönyve*, ed. Lajos Nagy, Budapest: Magyar Helikon, 1976.

² *Leben und Abenteuer des Dolmetschers Osman Ağa: Eine Türkische Autobiographie Aus der Zeit der Grossen Kriege Gegen Österreich*, hrsg. Richard Franz Kreutel–Otto Spies, Bonn: Selbstverlag des Orientalischen Seminars der Universität, 1954; *Der Gefangene der Giauren: Die Abenteuerlichen Schicksale des Dolmetschers Osman Ağa aus Temeschwar, von Ihm Selbst Erzählt*, hrsg. Richard Franz Kreutel–Otto Spies, Wien–Köln: Verlag Styria, 1962; *Zwischen Paschas und Generalen: Bericht der Osman Ağa aus Temeschwar Über Die Höhepunkte Seine Wirkens als Diwandolmetscher und Diplomat*, hrsg. Richard Franz Kreutel–Friedrich Kornauth, Graz: Verlag Styria, 1966; *Die Autobiographie des Dolmetschers Osman Ağa Aus Temeschwar*, Der Text des Londoner Autographen in Normalisierter Rechtschreibung Herausgegeben von Richard Franz Kreutel, E. J. W. Gibb Memorial Trust, Cambridge, 1980; *Viyana Muhasarasından Sonra Avusturyalılara Esir Düşen Osman Ağanın Hatıraları*, yay. haz. Mehmet Şevki Yazman, İstanbul: Tanyeri Yayınları, 1961; "Viyana Muhasarasından Sonra Avusturyalılara Esir Düşen Osman Ağanın Hatıraları", yay. haz. Mehmet Şevki Yazman, *Viyana Kapılarında Dönüş ve Osman Ağa'nın Çilesi*, yay. haz. Mehmet Şevki Yazman, İstanbul: Ercan Matbaası, 1962; *Temeşvarlı Osman Ağa: Gavurların Esiri*, çev. Esat Nermi, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1971; Tolasa Harun, *Kendi Kalemiyle Temeşvarlı Osman Ağa (Bir Osmanlı Türk Sipahisinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları)*, Konya: Selçuk Üniversitesi, 1986; *Călători Străini Despre Țările Române* 8, ed. Maria Holban–Maria Matilda Alexandrescu–Dersca Bulgaru–Paul Cernovodeanu, București, 1983, s. 67-73; Oszmán aga, *A Gyaurok Rabságában. Pasák és generálisok közt, dipnot., önsöz Imre Bánkúti*, Budapest: Balassi, 1995; *Osman Agha de Temechvar: Prisonnier des Infidèles. Un Soldat Ottoman Dans l'Empire des Habsbourg. Récit Traduit de l'Ottoman*, Présenté et annoté par Frédéric Hitzel, Arles: Sindbad, 1998.

³ Takáts, S., *Rajzok a Török Világból*, I, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Kiadásá, 1915, s. 160-303; Takáts, S., "Magyar rabok, magyar bilincsek", *Századok*, 41 (1907), s. 415-435.

⁴ Pálffy, G., "A Rabkereskedelem és Rabtartás Gyakorlata és Szokásai a XVI–XVII. Századi Török–Magyar Határ Mentén: Az Oszmán–Magyar Végvári Szokásjog Történetéhez", *Fons*, 4/1 (1997), s. 5-79.

Dönemin soylu ailelerinin arşivlerindeki belgeler araştırmacılar için neredeyse bitmez tükenmez bir hazinedir. Prens Batthyány aile arşivi esir edinme ve değişimi konusunda günümüzde Macaristan'daki en önemli kaynak külliyyatı olarak nitelendirilebilir.⁵ Ilona Tarkó, *Rabkereskedelem és anyagi kultúra a XVI–XVII. században a Batthyány család levéltára alapján* [Batthyány Aile Arşivi Temelinde XVI–XVII. Yüzyılda Esir Ticareti ve Maddi Yönü] adlı doktora tezinde arşivin savaş esirleri, esir ticareti, fidye süreci, esir edinme koşulları, güvence sistemi, fidye miktarı ile ilgili belgelerini çok titiz bir şekilde incelemiştir.⁶

Ben de bu çalışmada Macar tarih yazınında belli bir geleneği olan esir değişimi konusıyla ilgilendim. Pápalı⁷ süvari subayı⁸ Ferenc Uki, 1659 ilkbaharında, on yıllık mahkumiyetinin ardından 6.000 taller fidye ve Mustafa Çavuş'un azat edilmesi karşılığında Türk esaretinden kurtulmuştu. Süvari subayının yaklaşık on sene süren tutsaklığı Batthyány'lerin esaretinde inleyen Türk esirlere bakıldığında benzersiz olmasa da dikkate değerdir. Bir esir – genellikle fakirler – için fidenin teslimi on yıldan fazla bile sürebilirdi.⁹ Ferenc Uki için 6.000 taller fidye ödenmesi kesinlikle yüksek bir tutar olarak nitelendirilebilir; üstelik bunun yanında bir çavuşun da azat edilmesi gerekmektedir. Niçin fidye tutarı bu denli yüksekti ve neden Ferenc Uki'yle birlikte Mustafa Çavuş'un da azat edilmesi gerekiyordu? Bu iki kişinin şahsi serüvenleri hangi sebeple iki imparatorluk arasındaki diplomatik müzakerelerin en önemli gündemini oluşturur hale gelmişti? Makalemin devamında ulaşabildiğim kaynakları dikkate alarak yukarıda sıraladığım sorulara yanıt verecek ve Ferenc Uki ile Mustafa Çavuş'un serbest bırakılma öyküsünü tarihsel açıdan yeniden kurmaya çalışacağım.

Habsburgların İstanbul'daki daimi elçisi Simon Reniger von Reningen (1649–1665),¹⁰ 28 Nisan 1654 tarihli raporunda Sadrazam Derviş Mehmed Pa-

⁵ Yaklaşık 50.000 yazılı belge içeren ve missilis yani mektup olarak adlandırılan malzeme, Prens Batthyány aile arşivinin son derece değerli bir bölümünü oluşturur. İlgili malzeme Macaristan'daki Türk temsilcilerin Batthyány'lere ya da aileye tabi olan başkalarına gönderdiği 1.000 kadar mektup da içerir. Mektuplar genellikle bir Macar katip tarafından Macarca kaleme alınmıştır. Malzemenin yayımı için çalışmalar sürmektedir.

⁶ Tarkó, I. *Rabkereskedelem és Anyagi Kultúra a XVI–XVII. Században a Batthyány Család Levéltára Alapján*, (yayımlanmamış doktora tezi, Péter Pázmány Katolik Üniversitesi, Piliscsaba, 2012).

⁷ 16–17. yüzyıllarda Macar sınırkale sisteminde yer alan Pápa, Győr Sınır Bölgesi Komutanlığı'nın bir parçasını oluşturuyordu. Győr Sınır Bölgesi'nin organizasyonu hakkında bkz.: Pálffy, G., "A Török Elleni Védelmi Rendszer Szervezetének Története a Kezdetektől a 18. Század Elejéig: Vázlat egy Készülő Nagyobb Összefoglaláshoz", *Történelmi Szemle*, 38/2–3 (1996), s. 190–191, 196. Pápa hakkında bkz.: Szakály, F., "Pápa a Török Korban", *Tanulmányok Pápa Város Történetéből: A Kezdetektől 1970-ig*, ed. András Kubinyi, Pápa, 1994, s. 77–124; Pálffy, G., "Pápa a Hosszú Török Háborúban", *A Pápai vár Felszabadításának Négyszáz Éves Emlékezete: 1597–1997*, ed. István Hermann, Pápa, 1997, s. 4–56.

⁸ Bir süvari subayı Macar Sınır Bölgesi'nde yaklaşık 50–100 atlı askeri komuta ediyordu.

⁹ Krş.: Tarkó, *Rabkereskedelem és Anyagi Kultúra*, s. 59, 82, 89, 94.

¹⁰ Cziráki, Z., "Zur Person und Auswählung des kaiserlichen Residenten in Konstantinopel, Simon Reniger von Renningen (1649–1666)", *Wiener Archivforschungen: Festschrift für den Ungarischen Archivdelegierten István Fazekas*, hrsg. Anna Fundárková–Zsuzsanna Cziráki–Orsolya Manhercz–Zsuzsanna Peres–Márta Vajnági, Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien 10, Wien, 2014, s. 157–164; Cziráki, Z., "Habsburg–Oszmán Diplomácia a 17. Század Közepén: Simon

şa'ya (21. 03. 1653–28. 11. 1654)¹¹ yaptığı ziyaretten (17 Nisan) ikametgâhına dönerken Budin Paşası Sarı Kenan'ın (09. 09. 1653–22. 09. 1655)¹² casusuna uğrar ve orada Mustafa Çavuş adlı biriyle karşılaşır.¹³ Çavuş, pek çok esirin kefaleti olarak Macar sınır bölgelerinden İstanbul'a Sultan IV. Mehmed'den (1648–1687) azat edilmesi için yardım dilemek üzere gelmiştir. Reniger, Sadrazam'la daha önce Türklerin elinde bulunan Pápalı esirlerin serbest bırakılması konusunda görüşmüş; Sadrazam da ona çözüm bulacağı konusunda söz vermiştir. Ama casus, Reniger'e Budin Paşası'nın Pápalılarla ilgili mektubunu gösterir: uzun süredir Bâb-ı Âli'den davayla ilgili herhangi bir yanıt gelmemiştir; esirlerin geleceğiyle Osmanlı başkentinde kimsenin ilgilendiğine dair bir haber alınmamıştır. Ayrıca casusa göre, Siyavuş Paşa – eski Budin paşası (29/30. 03. 1648–06. 08. 1650),¹⁴ o sıralarda Silistre paşasıdır – esir düşen ve mülkiyeti de hala onda olan Pápalı askerlerin komutanı Ferenc Uki'nin Budin'den Estergon'a gönderilmesini talep etmektedir. Serbest bırakılması da ancak 6.000 taller fidye ve altı Türk esir karşılığında olabilecektir. Casus ve Reniger arasında Mustafa Çavuş'un azat edilmesi davasının Türk esaretinde bulunan Pápalı askerlerin, özellikle Ferenc Uki'nin değişimi yoluyla çözülebileceği düşüncesi gelişir.¹⁵ Ferenc Uki ve Mustafa Çavuş olayının en üst diplomatik görüşmelerin gündemine gelmesinin nedeni Çavuş'un bizzat İstanbul'da olması ve Reniger'in bunu Pápalı esirlerin kurtarılması yolunda bir vesile olarak değerlendirmesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda ise yeni bir soruyla karşı karşıya kalırız: Habsburglar için Pápalı esirler niçin bu denli önemlidir?

Reniger'in raporları incelendiğinde Pápalı askerlerin, yani Pápalı esirlerin davasının yıllar önce Viyana ve İstanbul arasındaki diplomatik temaslarda konu olduğu açık bir şekilde görülecektir. Konuyla ilgili olduğu için Macaristan sınır boylarındaki çatışmalardan dolayı Paşalardan – özellikle dönemin Budin Paşası'ndan – şikayetlerin, hatta Macar serhat askerlerinin neden olduğu zararlardan, baskınlardan söz eden şikayet listelerinin düzenli olarak geldiğini de belirtmekte yarar görüyorum. Reniger de, Viyana'ya sınır boyunda hizmet gören Türk çavuşlarının Bâb-ı Âli'ye Pápa, Veszprém, Győr (Yanık) gibi şehirlerin askerlerini şikayet ettiğini sık sık rapor etmek zorunda kalmıştır. Kaynaklarda görülen şikayetlerin sayısının çokluğundan dolayı sınır bölgelerindeki kimi çatışmaların, baskınlarnın, vuruşmaların birbirlerinden ayırt edilememesi önemli

Reniger Konstantinâpolyi Habsburg Rezidens Kinevezésének Tanúságai (1647-1649)", *Századok*, 149/4 (2015), s. 835-871.

¹¹ Mehmed İpşirli, "Derviş Mehmed Paşa", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, IX (1994), 193-194.

¹² Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Länderabteilungen Türkei I, Karton (Kt.) 126, Konvolut (Konv.) 3, Folio (Fol.) 113r-114v, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 12 Eylül 1653, İstanbul. Krş.: Gévay, A., *A Budai Pasák*, Bécs, 1841, s. 41.

¹³ ÖStA, HHStA, Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 3, Fol. 113r-114v, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 28 Nisan 1654, İstanbul.

¹⁴ Gévay, *A Budai Pasák*, s. 39-40; Mahmut Ak, "Siyavuş Paşa", *DİA*, XXXVII (2009), s. 310-311. Krş.: Reniger'in Budin'e yeni paşa atanmasından söz eden raporu; ÖStA, HHStA, Länderabteilungen Türkei I, Kt. 122, Konv. 2, Fol. 91r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 7 Ağustos 1650, İstanbul.

¹⁵ ÖStA, HHStA, Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 3, Fol. 117r-v, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 28 Nisan 1654, İstanbul.

bir sorun oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra 1640–1650'li yıllarda Tuna'nın batısındaki serhat savaşıçları, Macar aristokrasisinin en önemli temsilcileri olan Batthyány'ler ve Zrínyi'lerin bayrağı altında düzenli olarak yağmalama yapmışlardır; Batthyány ve Zrínyi adları dönemin Osmanlı tarihçileri tarafından çok daha genel ve bazen isabetsiz şekilde¹⁶, bölgede gerçekleşen her tür askeri olayı onlara atfederek kullanılmıştır. Sınır boylarındaki haberlerin, Habsburgların İstanbul temsilciliğine ya da Bâb-ı Âli'nin ilgili memurlarına ulaşana dek birbirine karışması da durumu ziyadesiyle karmaşıklaştırmaktadır.

Yukarıda anılan zorluklara karşın Reniger'in 1650 ve 1654 yılları arasında yazdığı raporlarda bir grup Pápalı askeri ayırt etmek mümkündür. Bu askerler – en azından serhat askerleri ve Viyana'nın kanısına göre – hukuk dışı olarak esir düşmüşlerdi ve Budin Paşası'nın onları (büyük bir olasılıkla 1649'da iki imparatorluk arasında barışın yenilenmesiyle aynı zamanda) serbest bırakmış olması gerekiyordu. Çünkü 1649 Ağustos ayı başında Sadrazam Kara Murad Paşa ile Johann Rudolf Schmid von Schwarzenhorn¹⁷, 1642 yılında yapılan Szöny Anlaşması'nı esas alarak barış koşullarını yirmi yıllığına uzatmışlardı ve Sultan, Habsburg elçisiyle birlikte kendi elçisi Hasan Ağa'yı Viyana'ya göndermişti. Schmid, 5 Ağustos tarihinde İstanbul'dan gönderdiği mektubunda İmparator'dan Kamara Divanı'na (*Hofkammer*) sınırda onları bir görevlinin beklemesi ve ihtiyaçların karşılanması konusunda talimat vermesini rica ediyordu.¹⁸ Schmid ve Hasan Ağa, 14 Eylül'de Budin'e ulaştılar¹⁹ ve oradan Viyana'ya hareket ettiler.²⁰ Elçilere aralarında Pápa Kalesi'nin askerlerinin de bulunduğu Győr Sınır Bölgesi askerleri eşlik etti.²¹ Bu esnada, Pápalı askerler, Reniger'in bildirdiğine göre, dönüş yolunda „Türklere toslamış”; birkaçı öldürülmüş; çoğu ise Türklere esir düşmüştü.²² Pápalılar hakkında Hasan Ağa da kinayıcı açıklama yapıyordu. Ağa'nın 7 Kasım tarihinde Viyana

¹⁶ Fodor, P., *Magyarország és a Török Hódítás*, Budapest: Argumentum Kiadó, 1991, s. 153 ve 50. dipnot; Varga, J. J., „A Túlélés és az Árulás Mezsgyéjén. Batthyány Kristóf és Batthyány Ádám az 1683. Évi Hadjárattan”, *Ezredforduló–Századforduló–Hetvenedik Évforduló: Ünnepi Tanulmányok Zimányi Vera Tiszteletére*, ed. Zsuzsanna J. Újváry, Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, 2001, s. 503-504; Fekete, L., „Budavár 1684-ik Évi Ostroma”, *Hadtörténelmi Közlemények*, 39 (1938), s. 211, 27. dipnot.

¹⁷ Schmid, 1629-1643 yılları arasında İstanbul'da Habsburg daimi elçiliği vazifesini yürüttü. Konuyla ilgili en son yayım: Meienberger, P., *Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als Kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629–1643: Ein Beitrag zur Geschichte der Diplomatischen Beziehungen Zwischen Österreich und der Türkei in der Ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, Bern-Frankfurt: Herbert Lang-Peter Lang, 1973.

¹⁸ ÖStA, HHStA, Länderabteilungen Türkei I, Kt. 121, Konv. 1, Fol. 219-221, Johann Rudolf Schmid'den III. Ferdinand'a, 5 Ağustos 1649, İstanbul.

¹⁹ ÖStA, HHStA, Länderabteilungen Türkei I, Kt. 121, Konv. 1, Fol. 245, 256, Johann Rudolf Schmid'den III. Ferdinand'a, 15 Eylül 1649, Budin.

²⁰ Hasan Ağa, 13 Ekim'de III. Ferdinand'ın huzuruna çıktı. ÖStA, HHStA, Länderabteilungen Türkei I, Kt. 121, Konv. 2, Fol. 4-5.

²¹ ÖStA, HHStA, Länderabteilungen Türkei I, Kt. 127, Konv. 2, Fol. 19r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 3 Ocak 1655, İstanbul; ÖStA, HHStA, Länderabteilungen Türkei I, Kt. 127, Konv. 2, Fol. 134r, 17 Mart 1655.

²² ÖStA, HHStA, Länderabteilungen Türkei I, Kt. 127, Konv.3, Fol. 62v-63r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 3 Haziran 1655, İstanbul.

Savaş Meclisi (*Wiener Hofkriegsrat*) Başkanı Kont Heinrich Schlick'le yaptığı görüşme sırasında bu konu da ele alınmış olabilir.²³ Ama Eylül 1653'te o da Pápalıların suçlanması konusunda emin değildir.²⁴ Pek çok belirsizliğe karşın söz konusu Pápalı askerlerin, aralarında Ferenc Uki'yle birlikte 1649 yılı Eylül ayının ikinci yarısında Macar–Türk çatışması sonucu esir düştükleri kesindir.²⁵ Macar askerlerin esir düşüşü ise Habsburglara (Viyana sarayının kararına) göre hukuk dışı olarak gerçekleşmiştir.

Mustafa Çavuş da yukardakine benzer şekilde ilginç ve zorlukla açıklanabilen koşullarda Hıristiyanlara esir düşmüştür. Onun hikayesi İstanbul'a ulaşmasından sonra, 1654 yılı Nisan ayında Reniger'in raporunda ve Viyana Savaş Meclisi kayıtlarında açığa çıkmaktadır. Mustafa Çavuş'un Macarlara esir düşüşü, daha Kara Murad Paşa'nın Budin'i yönettiği (05. 08. 1650–26. 10. 1653) dönemde²⁶ Kiskomárom Kalesi'nin altında gerçekleşmiştir.²⁷ Kiskomárom kalesi, Macar savunma düzeninin bir parçasını teşkil eden Kanije Karşısındaki Sınır Bölgesi'nde, Türklerin elinde olan Kanije'ye en yakın ve aynı zamanda en güçlü kaleydi.²⁸ Macarca kaynaklarda Türklerin 1650'li yıllarda neredeyse her yıl, hatta bir yıl içinde pek çok kez Kiskomárom'u almaya çalıştığı yer almaktadır. Olağanüstü zengin mektup (*missilis*) malzeme arasında 1651 ve 1652 yıllarında Kiskomárom'a karşı Türklerin yağma çapul hazırlıkları, saldırıları konusunda oldukça çok veri bulabiliyoruz.²⁹ Mesela Macar sınır bölgesinin o dönemdeki komutan vekili László Gersei Pethő'nün 15 Ağustos 1651 yılında gerçekleşen olayla ilgili olarak bunun gerçek bir kuşatma olduğu yazısı da bu veriler arasındadır.³⁰ Saldırıya 6–7.000 Türk katılmış, yedi beyin de hazır bulunduğu kuşatmada orduyu Kanije Paşası'nın biz-

²³ Elçi Hasan Ağa'nın şikayetleri: ÖStA, HHStA, Länderabteilungen Türkei I, Kt. 121, Konv. 2, Fol. 14. – Burada Macaristan yolculuğundan sonra 3.000 Györlü, Pápalı ve Veszprémi yaya ve atlı askerini İstolni Belgrad (Székesfehérvár) altında saldırdığından söz eder.

²⁴ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 2, Fol. 41v–42r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 28 Eylül 1653, İstanbul.

²⁵ Ferenc Uki, Ádám Batthyány'ye Aralık 1657'te bizzat yazdığı mektupta sekiz buçuk yıldır esir olduğunu belirtir. Bu, yukarıdaki hesaplamayı şüpheli kılar ama mektubun yazarı da kesin olmayan yaklaşık bir zaman dilimi vermektedir. MNL OL, Batthyány Ailesi Arşivi, P 1314, Missiles, nr. 50735, Ferenc Uki'den I. Ádám Batthyány'ye, 20 Aralık 1657, Estergon.

²⁶ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 122; Konv. 2, Fol. 91, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 7 Ağustos 1650, İstanbul; ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Kov. 2, Fol. 41r, 28 Eylül 1653, İstanbul. Krş.: Gévay, *A Budai Pasák*, s. 40; Abdülkadir Özcan, "Kara Murad Paşa", *DİA*, XXIV (2001), 364.

²⁷ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 3, Fol. 114, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 28 Nisan 1654, İstanbul.

²⁸ Kanije Karşısındaki Sınır Bölgesi hakkında bkz.: Tóth, H., *A Kanizsával Szembeni Végvidék Gyöngyösi Nagy Ferenc Levelezése Tükrében (1683–1690)*, Szeged, 2013, s. 38–46. Kiskomárom kalesi hakkında bkz.: Szvitek, R. J., *Kiskomárom Végvár Szerepe a dél-Dunántúli Védelmi Rendszerben* (yayımlanmamış doktora tezi, Eötvös Lorand Üniversitesi, Budapest, 2008).

²⁹ Dóri, S., "Békebeli csatározások: Végvári harcok Kiskomárom környékén 1651–1652-ben", *Mindennapi Élet a Török Árnnyékában: Kora Újkori Társadalom- és Életmódtörténet*, ed. Zsuzsanna J. Újváry, Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, 2008, s. 37–42; Szvitek, *Kiskomárom Végvár Szerepe*, s. 61–63.

³⁰ MNL OL, Battyány Ailesi Arşivi, P 1314, Missiles, nr. 36812, László Gersei Pethő'den I. Ádám Batthyány'ye, 15 Ağustos 1651, Kiskomárom. Krş.: Dóri, "Békebeli Csatározások", s. 39.

zat kendisi yönetmiştir.³¹ Sınır bölgesiyle ilgili Macar kaynaklarında Türklerin başarısızlığı, Macarların büyük kaybı, hatta Kanijeli Hasan Paşa'nın ölümü rapor edilmektedir.³² Saldırı haberi üzerine Kanije Karşısındaki Sınır Bölgesi başkomutanı I. Ádám Batthyány (1610–1659), Hırvat-Sloven banı Miklós Zrínyi (1620–1664) ve Komárom başkomutanı Johann Christoph Puchhaim³³ hemen harekete geçmişler ve Kiskomárom altında binlerce asker toplamışlardır. Türkler bu sırada kalenin kuşatmasını yarıda bırakmış olsalar da, Macar sınır ordusu ileri hareketına devam ederek Türklerin elinde olan Segesd'e karşı saldırıya geçmiştir: Bu çerçevede 31 Ağustos'ta şehri yakarak kaleyi topa tutmuşlardır.³⁴

Buna karşın Mustafa Çavuş'un esir düşme tarihini tam olarak tespit edemesek de, yukarıda anılan Ağustos 1651 Kiskomárom saldırısında esir düşmüş olma ihtimali yüksektir. Reniger bir sohbetleri esnasında o sırada kaptanı derya olan Kara Murad Paşa'ya Kiskomárom kuşatmasını hatırlatınca Paşa, Reniger'in sözünü Batthyány–Puchhaim'in Segesd olayıyla kesmiştir. Reniger ise, aynı yerde Türk saldırısının büyük elçilerin („die großen botschaftern“) Macaristan üzerinden yaptıkları yolculuktan kısa bir zaman sonra olduğunu not ediyordu.³⁵ Burada Hasan Paşa (Hasan Ağa, 1649 yılında yaptığı Viyana yolculuğundan sonra Timişvar paşası oldu) ve Schmid'in 1650–1651 yılında büyükelçi sıfatıyla yaptıkları yolculuğa gönderme yapılmaktadır. Olayların tam olarak açıklanabilmesi için daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir birlikte şu ana dek ortaya çıkan veriler dikkate alındığında Mustafa Çavuş'un 1651 yılında Kiskomárom çevresinde süren çatışmalar sırasında esir düştüğü söylenebilir.

Reniger'in düşüncesine göre, Türklerin Kiskomárom'a karşı giriştikleri eylemler barış sürecinde, üstelik tam da iki imparatorluk arasında yeni barış antlaşmasının yapılma ve onaylanma döneminde gerçekleştiği için uzlaşmalar sırasında büyük sorun olmuştur. İstanbul'daki konuşma esnasında, Kara Murad Paşa'nın barışın korunması amacıyla uyruğundakileri emir vermesi için çavuşu yollamış olduğunu belirtmesi o zamanki Budin paşasının olayın hassasiyetine duyduğu ilgiyi göstermektedir. Daha sonrakilerde ise Bâb-ı Âli'de huzura çıkan Mustafa Çavuş da onun barışın korunması için emir vermek üzere Kiskomárom'a gönderildiğini her fırsatta dile getirerek kendini savunmuştur.

³¹ MNL OL, Battyány Ailesi Arşivi, P 1314 Missiles, nr. 36814, László Gersei Pethő'den I. Ádám Batthyány'ye, 18 Ağustos 1651, Kiskomárom. Krş.: Dóri, "Békebeli Csatározások", s. 40.

³² "Keglevich Péter Naplója", yay. Farkas Deák, *Magyar Történelmi Társ.*, 13 (1867), s. 246.

³³ Viyana Savaş Meclisi Başkanı Kont Johann Christoph Puchhaim 1639'dan 1651'e dek Komárom komutanlığı yaptı. Pálffy, G., "Kerületi és Végvidéki Főkapitányok és Főkapitány-Helyettesek Magyarországon a 16–17. Században", *Történelmi Szemle*, 39/2 (1997), s. 284.

³⁴ Újváry, Z. J., "Batthyány I. Ádám, a Vitéz Katona", *Batthyány I. Ádám és Kore*, ed. Zsuzsanna J. Újváry, Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, 2013, s. 140–141; Marti, T., "Gr. Esterházy László – Egy Fialat Nyugat-Dunántúli Arisztokrata Katonai Karrierje", *Társadalom- és Élelmédtörténeti Kutatószövegek Tárban és Időben*, Piliscsaba: ed. Zsuzsanna J. Újváry, Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, 2014, s. 67–69. Krş.: ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 124, Konv. 2, Fol. 3, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 6 Kasım 1651, İstanbul.

³⁵ Türklerle sorulursa, sürekli savaşçı duran I. Ádám Batthyány, General Puchheim'i yanıtıp son olarak 6.000 Almanla Segesd altına hareket etmiştir. ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 2, Fol. 88v–89r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 10 Aralık 1653, İstanbul.

1654 ilkbaharındaki duruma göre Pápali süvari subayı Ferenc Uki,³⁶ sabık Budin, o sırada Silistre valisi olan Siyavuş Paşa'nın esiridir. Paşa, 6.000 taller fidye ve altı Türk esirin serbest bırakılması karşılığında komutanı azat etme eğilimindedir.³⁷ Uki, esaretinin başlangıcında Budin'deki *Csonka* Kulesi'nde tutulduktan sonra Mart 1654 başında Estergon'da Mustafa Bey'in nezareti altına gönderilmiştir.³⁸ Mustafa Çavuş ise o sıralarda Miklós Zrínyi'nin esiridir ve Zrínyi, elinde tuttuğu tutsağı karşılığında 5.000 taller fidye istemektedir.³⁹ Habsburg elçisi Reniger ve Budin Paşası'nın casusu iki esirin bir şekilde birbirleriyle takas edilebileceğini fark edince çok yönlü görüşmeler başlar.

Reniger 1650'den 1657'e dek Pápali esirler, daha sonra ise Çavuş konusunda Viyana'dan aldığı emirlere uygun olarak görüşmelerde bulunarak sadrazamların desteğini kazanmaya çalışmıştır. Ancak bu sırada Bâb-ı Âli'de art arda on iki sadrazamın değişmesi meselenin çözümünü zorlaştırmıştır. Hatta bu sadrazamlardan Kara Murad (21. 05. 1649–05. 08. 1650, 11. 05–19. 08. 1655), Siyavuş (21. 08–27. 09. 1651, 15. 03–26. 04. 1656), İpşir Mustafa (28. 11. 1654–11. 05. 1655) ve Deli Hüseyin (28. 02. 1656–05. 03. 1656) Paşalar ile Eğri beylerbeyliği yapmış olan Köprülü Mehmed (15. 09. 1656–31. 10. 1661) Paşa daha önce Budin beylerbeyliği görevinde bulunmuşlardır.⁴⁰ Bu manada bölgeyi ve şartlarını gayet iyi bilmektedirler. İşte daimi elçi, bu ortamda Divan-ı Hümayûn'da esirlerin değişimi konusunda etkili olabilecek kişileri kazanmak için büyük enerji harcamakta ve elinden geleni yapmaktadır. Örneğin Eylül 1653'te reisülküttaba güzel bir saat hediye etmiş⁴¹ ve Nisan 1654'te de yine başka bir pişkeşten kaçınmamıştır.⁴²

Görüşmeler sırasında her iki taraf da iki esirin yanı sıra Pápali askerlerin

³⁶ Ferenc Uki hakkındaki bilgilerimiz fazla değildir. Zalalı soylu bir aileden geldiği, babası János Uki'nin Veszprém ilinde *alispán*, başka bir deyişle, bey vekili olarak çalıştığı biliniyor. Ferenc Uki, tarihî kaynaklarda ilk kez Pápali bir süvari subayı olarak 1636 yılında görülür. Nagy, I., *Magyarország Családai Czimerekkel és Nemzedékrendi Táblákkal*, XI, Pest, 1865, s. 396–397; Thury, E., "Adatok a Dunántúli Reform. Egyházkerület Történetéhez I", *Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár*, VIII (1909) s. 27–28; Hermann, I., *Egy Házasságtörés a XVII. Század Első Feléből*, http://jmvk.compunet.hu/szoveg/kiadvany_new/hermann.htm; Varga, E., *Úriszék: XVI–XVII. Századi Perszövegek*, (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 5.), Budapest, 1958, s. 560; Veress, D. Cs., *Várak a Bakonyban. A Veszprémi, Pápai és Palotai Vár Hadtörténete*, Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1983, s. 309.

³⁷ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 3, Fol. 117r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 28 Nisan 1654, İstanbul.

³⁸ MNL OL, Batthyány Ailesi Arşivi, P 1314 Missiles, nr. 50732, Ferenc Uki'den I. Ádám Batthyány'ye, 16 Haziran 1654, Estergon; ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 3, Fol. 117r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 28 Nisan 1654, İstanbul.

³⁹ Simon Reniger III. Ferdinand'a. Konstantinopol, 28 Nisan 1654. ÖStA HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 3, Fol. 117.

⁴⁰ Köprülü Mehmed Paşa'nın Eğri valiliği hakkında bkz.: Hadnagy, S., "Köprülü Mehmed Egri Kormányzósága – Egy Oszmán Államférfi Életrajzának Kérdőjelei", *Keletkutató*, 2010 (ilkbahar), s. 107–113.

⁴¹ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 2, Fol. 41r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 28 Eylül 1653, İstanbul; ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 2, Fol. 99r, 25 Aralık 1653.

⁴² ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 3, Fol. 113v, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 28 Nisan 1654, İstanbul.

de fidye ödenmeksizin serbest bırakılması olanağının mümkün olduğunu düşünür. Reniger, Pápalılar ile Uki'nin suçsuz yere esir alındığını savunmaktadır. Dahası, Osmanlı sultanı, Pápalıların serbest bırakılması hakkında Budin Paşası Murad'a 1651 ve 1652'de fermanlar yollamış;⁴³ ama Paşa bunu yerine getirmemiştir. Reniger, 1653'te hediyeyle gönlünü kazandığı reisülküttabın huzurunda bir elçinin (Hasan Ağa) kabulü için gönderilen askerlerin esir düşmesini, duyulmamış bir iş olarak niteleyerek hoşnutsuzluğunu belirtmişti.⁴⁴ Keza Sadrazam Derviş Mehmed Paşa (21. 03. 1653–28. 11. 1654) Budin Paşası'na bu esirlerin serbest bırakılmaları için emir göndermiş⁴⁵ ve daha sonra da çok yardımda bulunmuştur.⁴⁶ Buna karşın Reniger, Sadrazam İpşir Mustafa Paşa'nın huzurunda da Pápalıların hukuk dışı olarak esir düştüklerini belirtmesine rağmen yardım alamamıştır. Mustafa Paşa, yaşanan hadiseyi, Pápalıların Hasan Ağa'ya refakat etmekle görevlendirilmiş olmalarının mümkün olduğunu, ama esir edildikleri esnada yağma-çapul seferinde oldukları („in excursione betretten worden") şeklinde değerlendiriyordu.⁴⁷ Mayıs 1655'te ikinci kez sadrazam olan ve olaylarda kişisel olarak da ilgisi bulunan Kara Murad Paşa da düşmanca açıklamalarda bulunmuştur: Paşa'ya göre, "Pápalılar ellerinde bayraklarıyla yağma ve çapul yapmışlardır" („Jene weren mit fliegenden fahnen in excursione betretten worden").⁴⁸ Bayrakla ilgili olarak Reniger, onların bir Osmanlı elçisine eşlik için gönderildiğini, başka türlü davranamayacaklarını anımsatmıştır. 1653 yılı sonunda kaptan-ı deryalığa getirilen Murad Paşa'nın Macarlar hakkında kötü düşünceleri vardı: „khein so unbarmherzige, unruhige und barbarische nation habe er [Murad] niemahlen gesehen, alß die Ungarn".⁴⁹ Görüldüğü gibi Reniger'in Bâb-ı Âli'de işi hiç de kolay olmamıştır.

Öte yandan, Türk makamları da, Mustafa Çavuş'un haksız yere barışın korunması için çaba gösterdiği sırada esir düştüğü konusunda ısrarcıydı. Bizzat Mustafa Çavuş, ısrarla Budin Paşası'nın (Kara Murad) kendisini Türk askerlerinin barışı tehlikeye düşürmemesi emrini götürmek üzere Kanije Paşası'na ve Kiskomárom altına gönderdiği üzerinde durmaktadır.⁵⁰ Yukarıda da gördü-

⁴³ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 125, Konv. 1, Fol. 127, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, Şubat 1652, İstanbul; ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 125, Konv. 1, Fol. 137r, 11 Mart 1652.

⁴⁴ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 2, Fol. 41v-42r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 28 Eylül 1653, İstanbul.

⁴⁵ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 2, Fol. 43r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 28 Eylül 1653, İstanbul.

⁴⁶ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 3, Fol. 113v, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 28 Nisan 1654, İstanbul.

⁴⁷ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 127, Konv. 2, Fol. 19r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 3 Ocak 1655, İstanbul; ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 127, Konv. 2, Fol. 111r, 6 Mart 1655; ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 127, Konv. 2, Fol. 134r, 17 Mart 1655.

⁴⁸ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 127, Konv. 3, Fol. 62v-63r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 3 Haziran 1655, İstanbul.

⁴⁹ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 2, Fol. 89, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 10 Aralık 1653, İstanbul.

⁵⁰ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 3, Fol. 114, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 28 Nisan 1654, İstanbul; ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 4,

ğümüz gibi Paşa'nın Çavuş'u savunması tesadüf değildir. Reniger ise, Mustafa'nın esir düşmesiyle ilgili tartışmalarda Çavuş'un bir Macar serhat kalesinin kuşatması sırasında esir düştüğünü ve suçsuzluğunun şüpheli olduğu konusunu vurgulamaya çabalamaktadır.⁵¹

Esir değişimi davasında birbiriyle telifi zor, uzak görüşler ve kişisel ilişkilerin yanı sıra en belirleyici etmen 1654 yılı ilkbahar aylarında fidye miktarının belirlenmesi olmuştur. Reniger'in 1654 yazında yazdığı rapordan PápaLi esirlerden beşinin Budin'de olduğu bilinmektedir. Üstelik o tarihte bile esirler üçüncü ya da dördüncü kez el değiştirmişler; yeniçeriler tarafından defalarca alınıp satılmışlardı. Dahası, artık serbest bırakılmalarını talep eden bir emir tek başına yeterli değildi, çünkü böyle bir olay ayaklanmaya bile neden olabilirdi.⁵² Bu yüzden yukarıdaki ilkesel olasılıklara ek olarak Uki ile Mustafa için fidye ödenmesi sorunuyla da uğraşılması gerekmektedir. Ayrıca eldeki bilgilerden her iki esirin fidye ödemeyi kabul ettiği anlaşılmaktadır. Ferenc Uki'nin, Budin'deki *Csonka* Kulesi'nden, Hıristiyan esirlerin en önemli destekçilerinden biri olan I. Ádám Batthyány'ye 1651–1652 yıllarında yazdığı mektuplarda fidye konusu geçmemekte, yalnızca kötü koşullar ve işkencelerden söz edilmektedir.⁵³ Bununla birlikte Mayıs 1654'ten önce kaleme aldığı bir mektubunda fidye bedeli olarak 3.000 taller, bir bey atı, haraç olarak tüfek ve bir Türk esirin de değişimi yer almaktadır.⁵⁴ Uki, zor durumda olduğunu belirterek, değil 3.000, 300 tallerinin bile olmadığını mektubunda dile getirmektedir.⁵⁵ Tam da bu sırada Batthyány'nin esiri olan Kaposvárli bir Türk ile değiştirilmesi fikri ortaya çıkmıştır. Hatta daha sonraki yazışmalarda Kont'un hapisanesindeki başka esirlerin de adları geçmeye başlamıştır.⁵⁶ Estergon'a gidişinden sonra fidye miktarı 5.000'e, daha sonra 6.000 tallere yükselmiştir. Son olarak Siyavuş Paşa, Ferenc Uki'nin özgürlüğü karşılığında 6.000 taller ve altı Türk esirin serbest bırakılmasında ısrar etmektedir. Mustafa Çavuş, İstanbul yolculuğu sırasında Miklós Zrínyi'nin esiridir ve Zrínyi – yukarıda görüldüğü gibi – onun için 5.000 taller fidye istemektedir. Bu verilerden de anlaşıldığı gibi Macar süvari subayı için istenen fidye çok yüksektir. Mustafa Çavuş'un serbest bırakılmasını Uki üzerinden çözmeye çalışırlar; bu, aynı zamanda Çavuş'un en az altı Türk esire eşit değerde olduğunu Uki'nin sahibi tarafından da kabul edilmesi anlamı taşımaktadır. Reniger, beyhude yere Bâb-ı Âli temsilcileriyle anlaşmaya çalışmaktadır. Şöyle ki, meselenin çözümünde ipler daha çok esir sahiplerinin elindedir; Viyana ve İstanbul en fazla onlara baskı uygulayabilir. Daimi elçi, esirler için istenen fidyeyi alçak, hatta utandırıcı olarak değerlendirir.⁵⁷

Fol. 93v, 15 Haziran 1654.

⁵¹ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 127, Konv. 2, Fol. 134r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 17 Mart 1655, İstanbul.

⁵² ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 4, Fol. 93v, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 15 Haziran 1654, İstanbul.

⁵³ MNL OL, Batthyány Ailesi Arşivi, P 1314 Missiles, nr. 50740–50746.

⁵⁴ MNL OL, Batthyány Ailesi Arşivi, P 1314 Missiles, nr. 50739.

⁵⁵ MNL OL, Batthyány Ailesi Arşivi, P 1314 Missiles, nr. 50732.

⁵⁶ MNL OL, Batthyány Ailesi Arşivi, P 1314 Missiles, nr. 50731–50734.

⁵⁷ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 127, Konv. 2, Fol. 114r, Simon Reniger'den III.

Ferenc Uki, Siyavuş Paşa'nın esiridir ve Paşa iki esirin değiştirilmesi önerisini kesinlikle kabul etmemektedir.⁵⁸ Bâb-ı Âli'dekiler, Mustafa Çavuş ve Uki'nin değiştirilmesini sözlü olarak kabul etmekle birlikte hiçbiri Siyavuş Paşa'yla karşı karşıya gelmek istememekte, bu da Paşa'nın gücünü ve etkisini göstermektedir. İstanbul'dakiler Siyavuş Paşa'nın yeniden sadrazam olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurdıklarından muhtemel bir intikamın kurbanı olmak istememektedirler. Diğer taraftan, Viyana ile sürdürülen görüşmelere karşın, Zrínyi de Çavuş için istediği fidyeden vazgeçme taraftarı değildir; onun yerine başka bir esiri vermeyi önermektedir.⁵⁹ Sonuç olarak 1655 yılı Ekim ayında olay Zrínyi'nin elinde esir olan Çavuş aradan çıkarılarak çözülmeye çalışılmaktadır.⁶⁰ 1656 Mart ayı başına gelindiğinde Siyavuş Paşa yeniden sadrazam olmuştur. Bu gelişme üzerine Reniger, Uki'nin serbest kalmasının yalnızca fidyenin ödenmesiyle mümkün olabileceğine inanmaya başlamıştır.⁶¹ Fidy miktarının yüksek belirlenmesinin ve sonuna dek bu miktarda direnilmesinin arkasında kesinlikle esir değişimine hükümetler düzeyinde yapılan müdahalenin büyük etkisi olmuştur.

Bâb-ı Âli'de 1654–1655 yıllarında yapılan görüşmeler sırasında Mustafa Çavuş'un serbest kalmasını sağlayacak çeşitli seçenekler de ortaya atılır: Kara Murad Paşa ise, Aralık 1654'te Macarlar (Viyana'nın etkisiyle) Çavuş'u serbest bırakmadıkça Viyana'dan gelecek olan ulağın alıkonulmasını önermiştir.⁶² Aynı şekilde Murad Paşa, Mart 1655'te Çavuş'a János Szilágyi adlı esiri kendi yerine vermesi için hediye eder.⁶³ Esir değişiminin umutsuz bir şekilde ilerlemesi sınır boylarındakileri de Ferenc Uki için yeni çözüm bulma arayışlarına itmiştir: Bunlardan birisi 5 Ocak 1656'da Győr Sınır Bölgesi Komutanı Philipp Graf von Mansfeld (1643–1657) ve Kral Naibi Ferenc Wesselényi'nin (1655–1667) Uki'nin Győr'deki bir Türk esiriyle değiştirilmesidir. Viyana Savaş Meclisi, bu öneriyi kabul etmemiştir.⁶⁴ I. Ádám Batthyány tarafından yapılan başka bir öneriye göre, sözde Budin Paşası'nın kardeşi olan İsmail adlı bir esirin verilmesiyle mesele çözülmeye çalışılabilir.⁶⁵

Reniger, 29 Nisan 1656 tarihli raporuyla Viyana Sarayı'nı Sadrazam Siyavuş Paşa'nın ölümü hakkında bilgilendirdiğinde değişim konusu yeni bir hal

Ferdinand'a, 6 Mart 1655, İstanbul.

⁵⁸ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 126, Konv. 4, Fol. 122r, Simon Reniger'den III.

Ferdinand'a, 8 Ağustos 1654, İstanbul.

⁵⁹ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 127, Konv. 3, Fol. 118v–119r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 29 Temmuz 1655, İstanbul.

⁶⁰ Österreichisches Staatsarchiv Kriegsarchiv (ÖStA KA), Hofkriegsrat Protocollum (HKR Prot.), Registratur Band (Bd.) 312, Fol. 234v–235r (3 Ekim 1655).

⁶¹ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 128, Konv. 1, Fol. 50r–53r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 3 Nisan 1656, İstanbul.

⁶² ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 127, Konv. 1, Fol. 138r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 12 Aralık 1654, İstanbul.

⁶³ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 127, Konv. 2, Fol. 134v, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 17 Mart 1655, İstanbul. – Çavuş, esiri Reniger'e geri vermiştir; ama esirin sonraki akıbeti meçhuldür.

⁶⁴ ÖStA, KA, HKR Prot., Registratur Bd. 314, Fol. 4v, 5r (5 Ocak 1656).

⁶⁵ ÖStA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 313, Fol. 291r (Mayıs 1656).

almıştı.⁶⁶ Şöyle ki, Bâb-ı Âli'de Ferenc Uki ve Mustafa Çavuş değişimi yeniden gündeme geldiğinde yeni sadrazam Boynuyaralı Mehmed Paşa (26. 04–15. 09. 1656) davayla ilgili olmuş ve olaya olumlu yaklaşmıştı. Çavuşun özgürlüğüne kavuşma çabasını desteklediklerini, fakat süvari subayla değişim ile bunun mümkün olabileceği hususunda ısrar etmişlerdir.⁶⁷ Bu ise, ister istemez, Macar–Osmanlı sınır boyunda yeniden Zrínyi ile anlaşma lüzumunun doğduğu anlamına gelmektedir.⁶⁸ Çünkü Zrínyi değişimden yana olmayıp fidye ödenmesi taraftandır,⁶⁹ hatta bu konuda epeyce ısrarcıdır. Başka bir deyişle, ona ait bir esiri Ferenc Uki'nin değişiminde kullanmak istiyorlarsa Viyana Sarayı'nın onun için 6.000 taller ödemesi gerekmektedir. Diğer yandan 1656 yılı Ağustos ayında Budin Paşası, Ferenc Uki'yi Mustafa Çavuş ve 6.000 tallerin yanı sıra önce beş, sonra dört Türk esir karşılığında serbest bırakmak istemektedir,⁷⁰ tıpkı vefat eden Siyavuş Paşa gibi. Siyavuş Paşa'nın kahyası, Budin Paşası Fazıl'ı (02. 05–20. 11. 1656) etkilemeye ve böylece davayı geciktirmeye çalışır.⁷¹ Ayrıca süvari subayı için ödenmesi istenen 6.000 tallerden 2.500'ünün henüz ortalarda olmaması da gecikmeye neden olmaktadır.⁷²

Viyana Savaş Meclisi Miklós Zrínyi'nin isteğini kabul ederek fidye bedeli olan 6.000 talleri göndermeye karar verir. Bu iş için de Kont Mansfeld'i görevlendirmiş ve Kasım 1656'da, Kont Mansfeld'e Uki için ödenmek üzere şahsına teslim edilen parayı Zrínyi'ye aktarması için emir göndermiştir.⁷³ Fakat Kont Mansfeld, paranın 1293 tallerlik kısmını Győr Kalesi'nin tahkimi için harcamıştır. Bu durum ortaya çıktığında her şeyi Kamara Divanı ile yeniden düzenlemesi gerekmektedir.⁷⁴ Sonuçta girişimi başarıyla sonuçlanır ve 6 Aralık 1656'da Zrínyi'ye Mustafa Çavuş'u Viyana'ya göndermesi konusunda emir gönderilir. Çavuş'u daha sonra Győr Sınır Bölgesi komutanı olacak olan Luigi Gonzaga (1658–1660) teslim alıp Győr'e götürür.⁷⁵

1657 Ocakında Bâb-ı Âli'de Ferenc Uki'nin Türklerin elinde olmadığı, Zrínyi'ye götürüldüğü söylentisi yayılır; aynı günlerde yıllardır subayın serbest bırakılması davasında Budin Paşalarıyla ilişkide bulunan Mansfeld de yeni bir

⁶⁶ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 128, Konv. 1, Fol. 96, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 29 Nisan 1656, İstanbul.

⁶⁷ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 128, Konv. 1, Fol. 104r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 15 Mayıs 1656, İstanbul.

⁶⁸ ÖStA, KA, HKR Prot., Registratur Bd. 314, Fol. 237v (14 Haziran 1656); Fol. 243v–244r (14 Haziran 1656); Fol. 246v (14 Haziran 1656).

⁶⁹ ÖStA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 313, Fol. 402v (Temmuz 1656).

⁷⁰ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 128, Konv. 2, Fol. 85, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 12 Ağustos 1656, İstanbul; ÖStA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 313, Fol. 565v–566r (Ekim 1656).

⁷¹ ÖStA, HHStA Länderabteilungen Türkei I, Kt. 128, Konv. 1, Fol. 150r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 19 Haziran 1656, İstanbul.

⁷² ÖStA, KA, HKR Prot., Registratur Bd. 314, Fol. 237v (15 Haziran 1656); Fol. 314r (9 Ağustos 1656).

⁷³ ÖStA, KA, HKR Prot., Registratur Bd. 314, Fol. 409r (7 Kasım 1656).

⁷⁴ ÖStA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 313, Fol. 642v–643r (Kasım 1656); Registratur Bd. 314, Fol. 420r (22 Kasım 1656).

⁷⁵ ÖStA, KA, HKR Prot., Registratur Bd. 314, Fol. 437v (6 Aralık 1656); Fol. 452v (29 Aralık 1656).

problem çıktığını bildirmişti ki; Çavuş fidyenin tamamını değil, ancak bir kısmını ödeyebilmiştir.⁷⁶ Bu ise doğal olarak Budin Paşası Gürcü Kenan'la (20. 11. 1656–10. 11. 1658)⁷⁷ ve de Zrínyi'yle görüşmelerin yeniden başlaması anlamına gelmektedir. Mansfeld, Ocak ayı sonunda Viyana Sarayı'ndan Çavuş'un orada olup olmadığı ile ilgili bilgi istemiştir.⁷⁸ Sonraki ayların kısa notlarından esirlerin serbest bırakılmalarıyla ilgili gecikmenin nedenini izlemek zorlaşmaktadır; ama Haziran'da Savaş Meclisi sekreteri Hoffmann'ın davayla ilgili olarak Budin'de bulunduğunu okuyoruz.⁷⁹ Reniger, Temmuz ayında İstanbul'dan Budin Paşası'nın konuyla ilgili yeni bir emir alacağı bilgisi dışında bir şey gönderemez; ama sonuç olarak sınır bölgelerinde esir değişimini oradakilerle anlaşmadan yapmak mümkün olmamaktadır ve böyle de yapmak gerekmektedir.⁸⁰

Esir değişiminin yavaşlamasının sebebi, büyük olasılıkla Budin Paşası, sınır bölgesi ve Viyana elçisinin anlaşmaya çalıştığı günlerde, Türk tarafının – yukarıda da gösterildiği gibi – Ferenc Uki'ye karşılık olarak 6.000 taller ve Mustafa Çavuş'un yanı sıra başka esirlerin de bırakılmasını istemesi olmuştur. 1657 Ağustosunda görüşmelerin yeniden başladığını görüyoruz. Bu defa Uyar başkomutanı Kont Ádám Forgách (1644–1663), Ferenc Uki'ye karşılık esir düşmüş olan Hatvan Beyi'ni teklif etmektedir.⁸¹ Bu teklif üzerine Hatvan Beyi'ne karşılık Türklerin Ferenc Uki'yle beraber üç dört Hıristiyan esiri serbest bırakmaları konusunda görüşmeler yeniden başlar.⁸² Müzakereye konu olan Hıristiyan esirler arasında tutanaklarda yalnızca Zapary adı geçmektedir.⁸³ Reniger son gelişmelerin tümü hakkında bilgilendirilir. Ama Budin Paşası, Ferenc Uki'ye karşılık olarak Hatvan Beyi'nin yanı sıra Mustafa Çavuş ve iki Koppány Beyi'nin verilmesini talep etmektedir.⁸⁴ Gittikçe birbirinden uzaklaşan görüşlerden dolayı o sıralarda Győr'de bulunan Mustafa Çavuş da davasını hızlandırmak için girişimlerde bulunur.⁸⁵ Viyana Savaş Meclisi sonunda 1657 Aralık ayında müzakereleri durdurma kararı almıştır; çünkü Viyana, Ferenc Uki'nin serbest kalması karşılığında yalnız ve yalnız Mustafa Çavuş'un bırakılabileceğinde ısrar etmektedir.⁸⁶ Üstelik Musafa Çavuş için Zrínyi'ye 6.000 taller de ödenmiştir.

⁷⁶ ÖstA, HHSa Länderabteilungen Türkei I, Kt. 128, Konv. 3, Fol. 5r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 2 Ocak 1657, İstanbul.

⁷⁷ Gévay, *A Budai Pasák*, s. 41–42.

⁷⁸ ÖstA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 316, Fol. 75v (Şubat 1657). – Zrínyi, Şubat ayında Viyana Savaş Meclisi'ne Mustafa'nın fidyelerini aldığı yazmıştı. ÖstA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 316, Fol. 91r (Şubat 1657).

⁷⁹ ÖstA, KA, HKR Prot., Registratur Bd. 317, Fol. 238r (16 Haziran 1657).

⁸⁰ ÖstA, HHSa Länderabteilungen Türkei I, Kt. 128, Konv. 4, Fol. 1r, Simon Reniger'den III. Ferdinand'a, 11 Temmuz 1657. İstanbul.Krş.: ÖstA, HHSa Länderabteilungen Türkei I, Kt. 128, Konv. 4, Fol. 14r, 15 Ağustos 1657.

⁸¹ ÖstA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 316, Fol. 473v (Ağustos 1657).

⁸² ÖstA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 316, Fol. 495r (Ağustos 1657).

⁸³ ÖstA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 316, Fol. 556v (Eylül 1657).

⁸⁴ ÖstA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 316, Fol. 608v (Ekim 1657).

⁸⁵ Győr komutan yardımcısı János Esterházy, Viyana Savaş Meclisi'ne konu hakkında bilgi vermişti. ÖstA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 316, Fol. 660r (Kasım 1657).

⁸⁶ ÖstA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 316, Fol. 735r (Aralık 1657).

İç ve dış politikayla ilgili olaylar, iki esirin azadı sorununun 1658 yılında geri plana itilmesine neden olur. Reniger'in raporlarının odağında Osmanlı ordusunun o yılki seferlere hazırlanışı vardır. Bu sırada Savaş Meclisi'nin tutanaklarında da esir değişiminin başarısızlıkla sonuçlandığına gönderme yapan yalnızca bir iki nota rastlanmaktadır: Kayıtlarda Mustafa Çavuş'u Viyana'ya geri getirme düşüncesi hâkimdir;⁸⁷ Zrínyi'nin ise 6.000 talleri iade etmesinin en doğrusu olacağına inanılmaktadır.⁸⁸ Kesin bir saptama yapmak zor olsa da, arkadaşları Pápalı süvari subayı György Vajda'nın („Georg Weida") mektubu sayesinde 1659 bahar aylarında Ferenc Uki'nin değişimiyle ilgili yeni adımlar atıldığı görülmektedir. Bu defa Vajda, Savaş Meclisi'ne, 6.000 taller hazır olduğuna göre, Győr Sınır Bölgesi Komutanı Liugi Gonzaga'ya, bir kişiyi Mustafa Çavuş ve parayla birlikte Budin'e göndermesi hususunda talimat yollanmasını önermiştir. Estergon sancakbeyi Mustafa Bey'e güvenmedikleri için Gonzaga'nın adamı Uki'nin esir tutulduğu Estergon'a değil, Budin'e gidecektir. Esir tesliminden sorumlu kişi, daha sonra dönüş yolunda Uki'yi alıp kendisiyle getirecektir. Halihazırda toplanan meblağ, Macar para cinsinden olduğu için Vajda, paranın kesinlikle Türk parasına çevrilmesinin önemli olduğuna dikkat çekmektedir.⁸⁹ Nihayetinde esir değişimi bu talepler dikkate alınarak gerçekleşmiştir. Pápalı süvari subayı Ferenc Uki, 1659 yılı Mayıs ayında Viyana'ya yazdığı mektupta fidye olarak onun ücretinden ne kadar ödendiğini ve ne kadar parası kaldığını sormaktadır.⁹⁰ Başkomutan Gonzaga'nın hem yeni Budin Kaymakamı'na Mustafa Çavuş'un serbest bırakılma işleminin tamamlandığını yazması, hem de Savaş Meclisi'ne Ferenc Uki için tahsis edilen kumaşla mektuplar yollaması iki esirin yıllarca süren esaretlerinin bittiğini göstermektedir.

Pápalı süvari subayıyla Osmanlı çavuşun esaretten kurtarılması konusu İstanbul ve Viyana arasındaki diplomatik müzakerelerin gündemine bir rastlantı sonucu girmiş olsa da, yıllarca süren davayı yakından incelemek 17. yüzyılın ortasında askerlerin yazgısının öngörülemez pek çok etmene bağlı olduğunu göstermektedir. Ferenc Uki ve Mustafa Çavuş'un azat edilmesinde ve pazarlıkların yürütülmesinde Viyana ve İstanbul'daki yetkililerin sorunu neredeyse bir güç gösterisine dönüştürdükleri görülmektedir. Mevcut veriler dikkate alındığında, Pápalı esirin serbest bırakılması konusunda Budin'e pek çok kez emir gitse de, hangi tarafın daha haklı olduğunu belirlemek zordur. Esirlerin kendi özgürlükleri hakkında yapabileceği fazlaca şey yoktur; çünkü esir sahipleri fidyeden vazgeçme taraftarı değillerdir. Ama başka bir neden de Ferenc Uki ve Pápalılar olabilir; çünkü Siyavuş Paşa, Budin valiliği zamanında kendisine çok sorun çıkardıkları için Macar serhat savaşıçılarında hiç hoşlanmazdı. 1640-1650'li yıllarda yeniden hareketlenen sınır bölgelerindeki çarpışmalar, hem Macar hem de Türk tarafının birbirine karşı daha anlayışlı olmalarına engel oluşturmuştu. Osmanlı Sarayı'ndaki güç ilişkileri ile yönetimdeki

⁸⁷ ÖstA, KA, HKR Prot., Registratur Bd. 319, Fol. 67r (31 Mart 1658).

⁸⁸ ÖstA, KA, HKR Prot., Registratur Bd. 319, Fol. 139v (17 Haziran 1658).

⁸⁹ ÖstA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 320/1, Fol. 92v-93v (7 Mart 1659).

⁹⁰ ÖstA, KA, HKR Prot., Expedit Bd. 320/1, Fol. 196v (Mayıs 1659); Registratur Bd. 320/2, Fol. 116v (28 Mayıs 1659).

belirsizlik, gelişmeleri adım adım izleyerek oluşturduğumuz bu azat olayında, sultanın ya da sadrazamın emrinin yerine getirilmediği, Silistrelî bir paşanın intikamından korkulduğu ya da kaptan-ı deryanın sesinin daha yüksek çıktığı anlarda tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilmektedir. Ferenc Uki ve Mustafa Çavuş'un serbest bırakılması davasının, üstelik savaş koşullarının sürdüğü bir dönemde – Kandiye Savaşı (1645-1669) ve Erdel'deki iç isyanlar bu denli çok insanın uğraştırması dikkate değer bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu olaya fidye ödenmesiyle ilgili işlemlerin uzun sürmesinin dışında Macar–Osmanlı sınır bölgesinde bir esirin azat edilmesi için ne kadar çok etkenin bir arada bulunması gerektiğini göstermektedir.

Abstract

"Forgotten in the Dark" – Mutual Release of a Hungarian Captain and a Turkish Çavuş from Buda in the Mid-Seventeenth Century

It was a common practice along the 16-17th century Ottoman-Hungarian, i.e. Ottoman-Habsburg borderlands to pay huge sums of ransom for those who fell in captivity both at times of war or during occasional raids for booty. In Hungarian historiography, the capturing of soldiers, slave trade, ransom payment, exchange of prisoners, and the life of prisoners under slavery receive a good amount of scholarly attention.

This paper deals with the topic of exchange of prisoners along the Ottoman-Habsburg frontiers in the 17th century. In the spring of 1659, Ferenc Uki, a Hungarian cavalry captain was freed after an imprisonment of ten years in exchange for 6000 tallers and the freedom of one Mustafa Çavuş. The ransom of Ferenc Uki, i.e. a sum of 6000 tallers, was undoubtedly a great amount of money; and yet it was not enough and a çavuş had to be released. Why was the amount of ransom asked for Ferenc Uki so high? Why did the Habsburg authorities release Mustafa Çavuş in return? Simon Reniger von Reningen, the Habsburg resident to Constantinople, held many diplomatic talks for years regarding the fate of the two prisoners. What was the reason that turned the personal misery of these two prisoners a matter of diplomatic importance between the Habsburg and Ottoman empires? This paper aims to deliver answers to the questions posed above and to reconstruct the historical events occurred in the course of the liberation of Ferenc Uki and Mustafa Çavuş.

Keywords: Simon Reniger, Siyavuş Paşa, Kara Murad Paşa, prisoner exchange, ransom, 17th century Ottoman-Hungarian borders

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

ÖStA, HHSStA, Turcica – Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Länderabteilungen Türkei I

ÖStA KA, HKR Prot. – Österreichisches Staatsarchiv Kriegsarchiv, Hofkriegsrat Protocollum

MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [Macar Milli Arşivi, Macar Devlet Arşivi], P 1314, Batthyány Ailesi Arşivi

Araştırma Eserleri

BÁNKÚTI, Imre (dipnot, önsöz), Oszmán Aga, *A Gyaurok Rabságában. Pasák és Generálisok Között*, Budapest: Balassi, 1995.

CZIRÁKI, Zsuzsanna, "Habsburg–Oszmán Diplomácia a 17. Század Közepén: Simon Reniger Konstantinápolyi Habsburg Rezidens Kinevezésének Tanúságai (1647-1649)", *Századok*, 149/4 (2015), s. 835-871.

- CZIRÁKI, Zsuzsanna, "Zur Person und Auswählung des Kaiserlichen Residenten in Konstantinopel, Simon Reniger von Renningen (1649–1666)", *Wiener Archivforschungen: Festschrift für den Ungarischen Archivdelegierten István Fazekas*, hrsg. Anna Fundárková–Zsuzsanna Cziráki–Orsolya Manhercz–Zsuzsanna Peres–Márta Vajnági, Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien 10, Wien, 2014, s. 157-164.
- DEÁK, Farkas (yay.), "Keglevich Péter Naplója", *Magyar Történelmi Tár*, 13 (1867), s. 238-249.
- DÓRI, Szilvia, "Békebeli Csatározások: Végyári Harcok Kiskomárom Környékén 1651–1652-ben", *Mindennapi Élet a Török Árnyékában: Kora Újkori Társadalom- és Életmódtörténet*, ed. Zsuzsanna J. Újváry, Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, 2008, s. 35-42.
- FEKETE, Lajos, "Budavár 1684-ik Évi Ostroma", *Hadtörténelmi Közlemények*, 39 (1938), s. 77-104, 205-228.
- FODOR, Pál, *Magyarország és a Török Hódítás*, Budapest: Argumentum Kiadó, 1991.
- FÜGEDI, Erik (ed.), "Magyarországi György Barát Értekezése a Törökök Szokásairól, Viszonyairól és Gonoszságáról", *Kimondhatatlan Nyomorúság, Két Emlékirat a 15-16- Századi Oszmán Fogságról*, Budapest: Európa Könyvkiadó, 1976, s. 5-148.
- GÉVAY, Antal, *A Budai Pasák*, Bécs, 1841.
- GYURGYEVICS, Bertalan, "Kis Könyvecske a Török Rabok és a Török Uralma Alatt Élő Adófizető Keresztények Gyötrelmeiről", *Kimondhatatlan Nyomorúság, Két Emlékirat a 15-16- Századi Oszmán Fogságról*, ed. Erik Fügedi, Budapest: Európa Könyvkiadó, 1976, s. 151-202.
- HADNAGY, Szabolcs, "Köprülü Mehmed Egri Kormányzósága – Egy Oszmán Államférfi Életrajzának Kérdőjelei", *Keletkutatás*, 2010 (Ílkbahar), s. 107-113.
- HERMANN, István, *Egy Házasságtörés a XVII. Század Első Feléből*, http://jmvk.compunet.hu/szoveg/kiadvany_new/hermann.htm
- HITZEL, Frédéric (Présenté et Annoté par), *Osman Agha de Temechvar: Prisonnier des Infidèles. Un Soldat Ottoman Dans l'Empire des Habsbourg. Récit Traduit de L'ottoman*, Arles: Sindbad, 1998.
- HOLBAN, Maria–ALEXANDRESCU, Dersca– BULGARU, Maria Matilda–CERNOVODEANU, Paul (ed.), *Călători Străini Despre Țările Române* 8, București, 1983.
- İPŞIRLI, Mehmed, "Derviş Mehmed Paşa", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, IX (1994), 193-194.
- KREUTEL, Richard Franz (hrsg.), *Die Autobiographie des Dolmetschers Osman Ağa aus Temeschwar*, Der Text des Londoner Autographen in Normalisierter Rechtschreibung, E. J. W. Gibb Memorial Trust, Cambridge, 1980.
- KREUTEL, Richard Franz–KORNAUTH, Friedrich (hrsg.), *Zwischen Paschas und Generalen: Bericht der Osman Ağa aus Temeschwar über die Höhepunkte seine Wirkens als Diwandolmetscher und Diplomat*, Graz: Verlag Styria, 1966.

- KREUTEL, Richard Franz–SPIES, Otto (hrsg.), *Der Gefangene der Giauren: die Abenteuerlichen Schicksale des Dolmetschers Osman Ağa aus Temeschwar, von ihm Selbst Erzählt*, s. Wien–Köln: Verlag Styria, 1962.
- KREUTEL, Richard Franz–SPIES, Otto (hrsg.), *Leben und Abenteuer des Dolmetschers Osman Ağa: Eine Türkische Autobiographie aus der Zeit der Grossen Kriege Gegen Österreich*, Bonn: Selbstverlag des Orientalischen Seminars der Universität, 1954.
- MARTÍ, Tibor, "Gr. Esterházy László – Egy Fiala Nyugat-Dunántúli Arisztokrata Katonai Karrierje", *Társadalom- és Életmódtörténeti Kalandozások Térben és Időben*, Piliscsaba: ed. Zsuzsanna J. Újváry, Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, 2014, s. 67-77.
- MEIENBERGER, Peter, *Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als Kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629–1643: Ein Beitrag zur Geschichte der Diplomatischen Beziehungen Zwischen Österreich und der Türkei in der Ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, Bern-Frankfurt: Herbert Lang–Peter Lang, 1973.
- MERMI, Esat (çev.), *Temeşvarlı Osman Ağa: Gavurların Esiri*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1971.
- NAGY, Iván, *Magyarország Családai Czimerekkel és Nemzedékrendi Táblákkal*, XI, Pest, 1865.
- NAGY, Lajos (ed.), *Wathay Ferenc Énekeskönyve*, Budapest: Magyar Helikon, 1976.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Kara Murad Paşa", *DİA*, XXIV (2001), 363-365.
- PÁLFFY, Géza, "A Rabkereskedelem és Rabtartás Gyakorlata és Szokásai a XVI–XVII. Századi Török–Magyar Határ Mentén: Az Oszmán–Magyar Végyári Szokásjog Történetéhez", *Fons*, 4/1 (1997), s. 5-79.
- PÁLFFY, Géza, "A Török Elleni Védelmi Rendszer Szervezetének Története a Kezdetektől a 18. Század Elejéig: Vázlat Egy Készülő Nagyobb Összefoglaláshoz", *Történelmi Szemle*, 38/2-3 (1996), s. 163-217.
- PÁLFFY, Géza, "Kerületi és Végyvidéki Főkapitányok és Főkapitány-Helyettesek Magyarországon a 16–17. Században", *Történelmi Szemle*, 39/2 (1997), s. 257-288.
- PÁLFFY, Géza, "Pápa a Hosszú Török Háborúban", *A Pápai Vár Felszabadításának Négy száz Éves Emlékezete: 1597–1997*, ed. István Hermann, Pápa, 1997, s. 4-56.
- SZAKÁLY, Ferenc, "Pápa a Török Korban", *Tanulmányok Pápa Város Történetéből: A Kezdetektől 1970-ig*, ed. András Kubinyi, Pápa, 1994, s. 77-124.
- SZVITEK, Róbert József, *Kiskomárom Végyvár Szerepe a dél-Dunántúli Védelmi Rendszerben* (Yayimlanmamış doktora tezi, Eötvös Lorand Üniversitesi, Budapest, 2008).
- TAKÁTS, Sándor, "Magyar Rabok, Magyar Bilincsek", *Századok*, 41 (1907), s. 415-435.
- TAKÁTS, Sándor, *Rabok a Török Világból*, I, Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1915, s. 160-303.
- TARDY, Lajos (ed.), *Rabok, Követek, Kalmárok az Oszmán Birodalomról*, Budapest: Gondolat Kiadó, 1977.

- TARKÓ, Ilona, *Rabkereskedelem és Anyagi Kultúra a XVI–XVII. Században a Batthyány Család Levéltára Alapján* (Yayımlanmamış doktora tezi, Péter Pázmány Katolikus Üniversitesi, Piliscsaba, 2012).
- THURY, Etele, "Adatok a Dunántúli Reform. Egyházkerület Történetéhez I", *Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár*, VIII (1909) s. 1-105.
- TOLASA, Harun, *Kendi Kalemikle Temeşvarlı Osman Ağa (Bir Osmanlı Türk Sipahisinin Hayatı ve Esirlik Hatıraları)*, Konya: Selçuk Üniversitesi, 1986.
- TÓTH, Hajnalka, *A Kanizsával Szembeni Végvidék Gyöngyösi Nagy Ferenc Levelezése Tükrében (1683–1690)*, Szeged, 2013.
- ÚJVÁRY, Zsuzsanna J., "Batthyány I. Ádám, a Vitéz Katona", *Batthyány I. Ádám és Köre*, ed. Zsuzsanna J. Újváry, Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, 2013.
- VARGA, Endre, *Úriszék: XVI–XVII. Századi Perszövegek*, (Magyar Országos Levéltár Kiadványai, II. Forráskiadványok 5.), Budapest, 1958.
- VARGA, János J., "A Túlélés és az Árulás Mezsgyéjén. Batthyány Kristóf és Batthyány Ádám az 1683. Évi Hadjáratban", *Ezredforduló–Századforduló–Hetvenedik Évforduló: Ünnepi Tanulmányok Zimányi Vera Tiszteletére*, ed. Zsuzsanna J. Újváry, Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, 2001, s. 486-504.
- VERESS, Csaba D., *Várak a Bakonyban. A Veszprémi, Pápai és Palotai vár Hadtörténete*, Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó, 1983.
- YAZMAN, Mehmet Şevki (yay. haz.), "Viyana Muhasarasından Sonra Avusturyalılara Esir Düşen Osman Ağanın Hatıraları", *Viyana Kapılarından Dönüş ve Osman Ağa'nın Çilesi*, yay. haz. Mehmet Şevki Yazman, İstanbul: Ercan Matbaası, 1962.
- YAZMAN, Mehmet Şevki (yay. haz.), *Viyana Muhasarasından Sonra Avusturyalılara Esir Düşen Osman Ağanın Hatıraları*, İstanbul: Tanyeri Yayınları, 1961.